

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Євгена Никодимовича Приступи

на дисертаційне дослідження

Ірини Хосенівни Турчик

**«Шкільний спорт у теорії та практиці формування цінностей
учнівської молоді США (XX – початок XXI ст.)»,**

поданої до захисту

на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність обраної теми дисертації. За останні роки зроблено вагомі кроки щодо входження української освіти в світовий простір. Приведено у відповідність до міжнародних вимог освітньо-кваліфікаційні рівні та запроваджено ступеневість, триває робота над державними стандартами, які наблизить вітчизняну освіту до освітніх систем найбільш розвинутих країн.

Як зазначається у багатьох програмово-нормативних документах галузі фізичної культури і спорту, світова інтеграція України передбачає приєднання до міжнародних конвенцій щодо розвитку спорту. Наголошується на необхідності проведення аналізу ефективності співробітництва та визначення дієвого механізму впровадження в Україні міжнародних програм, досвіду роботи іноземних держав з розвитку фізичної культури і спорту.

Таким чином, розвиток спорту та фізичного виховання молоді у системі освіти, виведення його на світовий рівень має здійснюватися в контексті широкої інтеграції у міжнародну систему освіти та забезпечувати взаємообмін прогресивним досвідом. Одним із завдань міжнародного співробітництва у галузі фізичного виховання та спорту дітей і молоді є інтеграція закладів освіти України в світову культуру, обмін новими технологіями у сфері фізичного виховання і спортивного вдосконалювання; широка участь у світовому фізкультурному русі й міжнародних змаганнях;

взаємодія учнів, студентів, спортсменів, вихователів, учителів фізкультури, викладачів фізичного виховання, вчених і тренерів зі зарубіжними колегами.

Варто зазначити, що за останні роки в Україні помітно зріс інтерес вітчизняних науковців до вивчення закордонних систем освіти. Проте, як виявлено, лише незначна кількість вітчизняних дисертаційних досліджень в Україні присвячена вивченню місця спорту та фізичного виховання у них.

У той же час, варто зазначити, що власне фізичне виховання і спорт є ключовим інтегративним засобом зміцнення здоров'я та профілактики захворювань (у тому числі й психічних), веде до значного скорочення негативних явищ серед підростаючого покоління (стрес, гіподинамія, наркоманія і т.д.). Це могутній фактор і механізм соціалізації особистості, слугує загальним механізмом урівноваження, носієм етичних цінностей, сприяє моральній підготовці, виховуючи мужність, витримку, ініціативу, почуття солідарності, колективізму, дружби, повагу до правил, благородство у спорті й повсякденному житті.

У цьому контексті аналіз досвіду США слугує важливим джерелом ґрунтового осмислення та творчого використання позитивних ідей, що зумовлюється насамперед високим статусом спорту в державі, як діяльності, яка акумулює основні цінності американського суспільства.

Таким чином, актуальність обраного дисертантом дослідження обумовлена, з одного боку, універсальністю науково-педагогічних здобутків США у галузі освіти, яка розвивається в спільній системі координат під впливом глобалізаційних викликів, а з другого важливістю ролі шкільного спорту у системі освіти США як інтегративного засобу формування аксіосфери учнів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до плану науково-дослідницької роботи кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка як складова комплексної наукової проблеми «Формування цінностей особистості в

європейському освітньому просторі: теорія та практика» (номер державної реєстрації 0113U001233). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 24 січня 2014 р.) та узгоджено на засіданні бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 17 червня 2014 р.).

Оцінюючи **ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій**, сформульованих у дисертації Іриною Хосенівною Турчик, ми дійшли висновку, що структура роботи є логічною й адекватно відображає траєкторію руху теоретико-методологічного дослідження. Вона презентована вступом, п'ятьма розділами, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел (747 найменувань, з них 584 – іноземними мовами) та 8 додатків. Основний зміст дисертаційної роботи свідчить про широку ерудицію здобувачки, її здатність до системного охоплення різних аспектів дослідженого педагогічного явища, критичність та креативність професійного мислення.

Обґрунтованість і достовірність наукових результатів забезпечується сукупністю загальнонаукових, педагогічних, історико-педагогічних, соціологічних методів дослідження. Поміж них використано пошуково-бібліографічний; контент-аналізу, персоналістично-біографічний, історико-порівняльний, історико-генетичний, евристики джерел, емпіричний, метод опитування.

Заслуговує на схвалення уважне ставлення дисертантки до понятійно-категоріального апарату дослідження. Так, авторка на основі аналізу вітчизняних та закордонних літературних джерел, уточнює трактування стрижневих понять «фізичне виховання», «фізкультурна освіта», «спорт», «шкільний спорт», «внутрішньошкільний спорт», «міжшкільний спорт», «позашкільні спортивні програми», «цінності». Здійснивши семантичний аналіз ключового поняття «цінності» дає власне визначення поняття, яке трактує як «систему бажаних і різних за значущістю транситуаційних цілей,

що слугують керівними принципами в житті людини або соціальної спільноти». Дисертанткою визначено структуру цінностей, яка, на думку здобувачки, містить інтелектуальні цінності, цінності рухового характеру, цінності педагогічної взаємодії, інтенційні та мобілізаційні цінності.

Відзначимо вдало обґрунтовану методологію дослідження, яка базується на провідних концептуальних положеннях історії, педагогіки, психології, філософії, культурології, що детерміновано особливостями історико-педагогічних та компаративних розвідок. Структуру методології дослідження представлено такими науковими підходами, як категоріальний, аксіологічний, амбівалентний, комплексний, історичний, герменевтичний, компаративний, гуманістичний, цивілізаційний, культурологічний та крос-культурний, а також параметрично-детермінуючим, концептуально-аналітичним, інтеграційно- та диференційно-аналітичним, прогностичним компонентами. Застосування зазначених дослідницьких підходів і структурних компонентів моделі дало змогу здійснити багатопланове, багаторівневе вивчення теорії й практики формування цінностей учнівської молоді засобами шкільного спорту у США для його проєкції на вітчизняну систему освіти, забезпечило належну методологічну-інструментальну базу дослідження та сприяло отриманню об'єктивних наукових результатів.

Інтерес викликає концепція дослідження, яка полягає у ґрунтовному аналізі феноменологічної сутності шкільного спорту в США, як складної історико-педагогічної, теоретико-методологічної та науково-методичної проблеми. Дисертантка розглянула систему шкільного спорту в США у контексті суспільно-політичних, культурно-освітніх детермінант та як багатовимірний теоретичний конструкт педагогічної теорій і практики формування цінностей учнівської молоді.

Проведений дисертанткою ретроспективний аналіз зародження, становлення та формування фізкультурної освіти і шкільного спорту в США на межі XIX – XX ст. дав можливість виокремити основні історичні етапи її функціонування й увиразнити особливості структурно-змістових

трансформацій. Зокрема, Ірина Хосенівна виокремлює такі етапи: 1 етап – становлення системи фізкультурної освіти і шкільного спорту в США (1900 – 1944 рр.); 2 етап – розвиток системи фізкультурної освіти і шкільного спорту в США (1945 – 1990 рр.); 3 етап – трансформація системи фізкультурної освіти і шкільного спорту в США (1991 – 2020 рр.).

Заслуговує уваги розроблена дисертанткою модель функціонування шкільного спорту у США. Вона складається з трьох взаємопов'язаних систем (внутрішньо шкільного спорту, міжшкільного спорту, позашкільних спортивних програм). Для покращення сприйняття авторкою унаочнено цей матеріал.

Вагомим здобутком роботи є виокремлення системи цінностей та вивчення механізму їх формування засобами шкільного спорту в учнівської молоді США. Іриною Хосенівною встановлено, що основними шляхами є: реалізація спортивних програм і проєктів; наступність фізкультурної освіти та шкільного спорту; взаємодопомога і взаємна відповідальність школи, батьків, громадських спортивних організацій тощо.

Завдяки проведеному ґрунтовому аналізу сутності й особливостей розвитку життєвих навичок, громадянських цінностей та академічних досягнень американських учнів, авторка вдало розробила орієнтовну модель їх ефективного формування засобами шкільного спорту (С.351).

Особливої уваги заслуговує проведене здобувачкою крос-культурне порівняння уявлень про цінності спорту у дорослих та молоді в Україні та США. Авторка виявила як спільне, так і відмінне у баченні дорослих та молоді важливості певних категорій цих цінностей. У дослідженні виявлено, що спільними, у топ-п'ятірці в обох державах, є «робота в команді», «здоровий спосіб життя», загальнолюдські цінності. Уважаємо, що отриманні дані закладають наукове підґрунтя для прояву різноманітних освітніх ініціатив з метою популяризації та збільшення участі населення України у заняттях спортом, розширення розуміння потенціалу занять спортом, зокрема шкільним, для формування цінностей у дітей та молоді.

Дисертантка пропонує перспективні напрямки вдосконалення вітчизняної системи шкільного спорту та способи їх реалізації на державно-територіальному, організаційно-управлінському та навчально-методичному рівнях.

Усе це, в сукупності, забезпечує обґрунтованість сформульованих у дисертації положень, висновків та рекомендацій.

Дисертацію презентує високий рівень **наукової новизни отриманих результатів**. Слід відзначити, що дослідницею уперше вперше здійснено цілісний системний ретроспективний аналіз теорії та практики формування цінностей учнівської молоді засобами шкільного спорту в США впродовж XX і на початку XXI ст., виокремлено позитивні ідеї й обґрунтовано перспективні напрями їх використання у сучасних умовах реформування системи загальної середньої освіти; уточнено зміст стрижневих понять; схарактеризовано історико-теоретичні детермінанти й визначено етапи становлення, розвитку і трансформації системи фізкультурної освіти та шкільного спорту в США; розроблено модель системи функціонування шкільного спорту в США та з'ясовано особливості внутрішньошкільного (забезпечення участі для всіх учнів, відсутність гендерної розмежованості та змагальності, спортивно-рекреаційний характер, велика кількість представлених видів спорту) і міжшкільного (забезпечення участі для підготовлених учнів, інтенсивність, престижність, статусність, можливості спортивної професіоналізації та спрощеного вступу до закладів вищої освіти) спорту, а також спортивних позашкільних програм (забезпечення участі для всіх, хто бажає, привабливість, можливості для вдосконалення спортивних умінь, набуття життєвих навичок, профілактика асоціальної поведінки); висвітлено організаційно-методичні засади формування цінностей учнівської молоді США засобами шкільного спорту; розкрито шляхи (моделі, програми, ініціативи) формування в американських учнів системи цінностей засобами шкільного спорту; проведено крос-культурне порівняння уявлень дорослих і підлітків із України та США щодо шкільного спорту та його впливу на

формування цінностей учнівської молоді; уведено до наукового обігу нові дані, ідеї, джерела, нормативні документи, які регулюють організаційно-методичні засади функціонування шкільного спорту, а також навчально-методичні матеріали (освітні програми, навчальні програми, підручники, посібники), що використовуються в освітньому процесі США; визначено перспективні напрями розвитку системи шкільного спорту в Україні, розроблено рекомендації щодо їх реалізації на державно-територіальному, організаційно-управлінському та навчально-методичному рівнях.

Надзвичайно вагомим є **практичне значення одержаних результатів** дисертаційного дослідження. Наголосимо на тому, що вони були використані у ході створення Державного стандарту початкової загальної освіти та Державного стандарту базової і повної загально середньої освіти (Освітня галузь "Здоров'я і фізична культура"), у ході розроблення стандарту загальної середньої освіти в межах концепції "Нова українська школа, а також, спільно з робочими групами, створеними Міністерством науки і освіти України, у ході укладання компетентнісного потенціалу фізкультурної освітньої галузі початкової освіти реформи «Нова українська школа». Окрім того результати дослідження використовувалися під час розроблення навчальних програм з фізичної культури 5-9 та 10-11 класів, де авторка була членом робочої групи.

За матеріалами дослідження розроблено й апробовано авторський навчально-методичний комплекс «Фізичне виховання і спорт у шкільній освіті за кордоном», який містить програму курсу для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура), тексти лекцій і методичні рекомендації до семінарських занять.

Основні положення дисертації впроваджено в освітній процес підготовки здобувачів вищої освіти, що підтверджено відповідними актами.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях. Аналіз публікацій І.Х. Турчик засвідчив їхню відповідність (кількісну та якісну) вимогам до оприлюднення результатів

докторського дослідження. Наголосимо, що наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження висвітлено у 61 публікації, з-поміж яких 1 монографія, 1 стаття у виданні, що індексується науково-метричною базою Scopus, 2 одноосібні статті у виданні, що індексується науково-метричною базою Web of Science, 24 статті у фахових виданнях України (з них 10 – у виданнях, що індексуються міжнародною науково-метричною базою Index Copernicus), 7 статей у зарубіжних фахових періодичних виданнях, 5 програм з фізичної культури (рекомендованих МОНМС та МОН України), 24 публікації у збірниках наукових праць, педагогічних журналах, збірниках закордонних, міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, навчальних посібниках.

Матеріали дисертації пройшли належну апробацію, обговорювалися на 3 міжнародних конференціях за кордоном, 14 міжнародних конференціях в Україні та 10 всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Зміст автореферату відображає основний зміст дисертації та розкриває її основні положення.

Недоліки дисертації та автореферату щодо їх змісту й оформлення.

Високо оцінюючи докторську дисертацію Турчик Ірини Хосенівни, доцільно висловити окремі зауваження і міркування, що вимагають уточнень та пояснень.

1. На нашу думку, через збільшення в Україні кількості дітей з послабленим здоров'ям, а також з фізичними вадами, актуалізації інклюзивної освіти доречним було б вивчення досвіду США, яка є лідером в імплементації інклюзивних принципів та чий досвід є цінним для вітчизняної науки і практики щодо механізму залучення таких осіб до занять шкільним спортом.

2. Досить ґрунтовно схарактеризувавши такі наукові підходи, як категоріальний, аксіологічний, амбівалентний, комплексний, історичний та ін. (С.76) дисертантка, на нашу думку, не достатньо описала герменевтичний та компаративний підхід.

3. У другому розділі дисертації авторка виокремлює ключові історичні етапи становлення та розвитку системи фізкультурної освіти і шкільного спорту в США (XX – початок XXI ст.). Уважаємо, що слід було чіткіше сформулювати критерії, на основі яких визначено означені вище періоди, а також ключові складові, або характерні тенденції виокремлених автором історичних етапів. Окрім того Іриною Хосенівною надто детально на 18 сторінках (С.160 – 178) проаналізовано передумови формування системи фізкультурної освіти і шкільного спорту в США на початку XX ст., хоча цей період виходить за рамки задекларованих у темі хронологічних меж.

4. У п'ятому розділі дисертанткою представлено крос-культурне порівняння уявлень дорослих та молоді в Україні та США щодо цінностей спорту. Разом з тим варто було б більше уваги приділити не лише порівнянню ієрархії цінностей в обох культурах, а власне аналізу причини, які її зумовили.

5. При визначенні перспективних напрямів розвитку системи шкільного спорту та розробленні рекомендацій необхідно було детальніше зупинитися на шляхах формування власне цінностей засобами шкільного спорту в Україні.

6. Окремі висновки відзначаються певною лаконічністю і не в повній мірі відображають зміст розділів дисертації.

Зазначені зауваження не є принциповими і не знижують позитивної оцінки наукової та практичної значущості рецензованої роботи.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація «Шкільний спорт у теорії та практиці формування цінностей учнівської молоді США (XX – початок XXI ст.)» подається до захисту вперше. Аналіз роботи, автореферату та опублікованих праць Ірини Хосенівни Турчик дозволяє зробити висновок, що виконана нею докторська дисертація є завершеним самостійним дослідженням, у межах якого представлено комплексне вирішення актуальної наукової проблеми щодо теорії і практики формування

цінностей учнівської молоді засобами шкільного спорту. Вона має актуальну тему, наукову новизну, теоретичну та практичну значущість. Висновки відповідають поставленим завданням, які вирішені у повному обсязі.

Таким чином дисертація на тему **«Шкільний спорт у теорії та практиці формування цінностей учнівської молоді США (XX – початок XXI ст.)»**, є самостійною, завершеною науковою роботою, яка відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор, Ірина Хосенівна Турчик, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

20 квітня 2021 р.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, ректор

Львівського державного університету
фізичної культури імені Івана Боберського

Є. Н. Приступа